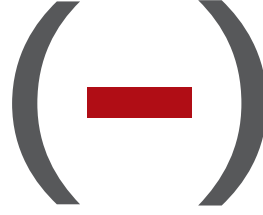

Η υφέν, μια τοξοειδής καμπύλη, έμπαινε κάττω από δύο συλλαβές για να τις ενώσει ούτως ώστε να διαβαστούν υφέν, δηλαδή διά μιας σα μια λέξη. Το ενωτικό, το σημείο στίξης που σήμερα χρησιμοποιούμε όταν κβόβεται μια λέξη στο τέλος μιας αράδας κειμένου, είναι στην πραγματικότητα υφέν.

The first function of the hyphen is to mark the division of a too long word at the end of a line, but it serves also to connect compounded words.

ΗΥΦΕΝ —
βήμα για την τυπογραφία

Τόμος 10, Αρ.16, 2014
Εκδότης *Ινστιτούτο Μελέτης και Έρευνας της Τυπογραφίας και της Οπτικής Επικοινωνίας (ΙΜΕΤΥΠΟΕ)*
Διεύθυνση και επιμέλεια *Κλήμης Μαστορίδης*,
ΤΘ 27530, ΤΚ 2430 ΕΓΚΩΜΗ
Τ +357 22 841.725, Ε mastoridis.k@unic.ac.cy

© ΗΥΦΕΝ / Klimis Mastoridis. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the written permission of the publisher or copyright holder.

Volume 10, No.16, 2014
Published by the *Institute for the Study of Typography and Visual Communication (ISTVC)*
Directed & edited by *Klimis Mastoridis*,
PO Box 27530, 2430 ENGOMI
Τ +357 22 841.725, Ε mastoridis.k@unic.ac.cy

Η υφέν, μια τοξοειδής καμπύλη, έμπαινε κάτω από δύο συλλαβές για να τις ενώσει ούτως ώστε να διαβαστούν υφέν, δηλαδή διά μας σα μία λέξη. Το ενωτικό, το σημείο στίξης που σήμερα χρησιμοποιούμε όταν κόβεται μια λέξη στο τέλος μιας αράδας κειμένου, είναι στην πραγματικότητα υφέν.

The first function of the hyphen is to mark the division of a too long word at the end of a line, but it serves also to connect compounded words, as in round-shouldered. It is also used in repetition as a leader line to connect words or figures in different columns...

Theodore Low De Vinne, *Correct Composition*, NY, 1921, pp.286-287

περιεχόμενα contents

Ο δέκατος τόμος του Υφέν 4

Χρίστος Μάης, *Πολιτισμικές πρακτικές ως πράξεις πολιτικής αντίστασης. Η εκδοτική δραστηριότητα στα χρόνια της χούντας και το ακραίο παράδειγμα του Λεωνίδα Χρηστάκη* 7

Neville Brody, John Fass, *Digital public space and the creative exchange. A human-centred approach to the common good* 21

Νίκη Σιώκη, “...ο καλός του βιβλίου τύπος”. Μια άγνωστη έρευνα για τα τυπογραφικά στοιχεία των ελληνικών αλφαβηταρίων στο ξεκίνημα του 20ού αιώνα 31

Στέλιος Ηρακλέους, *Η προέλευση, η σημασία και οι προοπτικές έρευνας του караμανλίδικου παιδικού περιοδικού Αγγελιαφόρος Τζοτζουκλάρ ιτζούν* 43

Klimis Mastoridis, *A 19th century soul compass... A typographic approach to Karamanlidika* 52

Ελπίδα Νταλούκα, Μαρία Παπαδοπούλου, *Πρώιμες αντιλήψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για την αναγνωσιμότητα των κειμένων με βάση τυπογραφικούς δείκτες* 61

Antoine Abi Aad, *Linking Latin letters to Arabic letters with Japanese calligraphy. Three directions of writing: leftward, rightward and downward* 77

Dalida Karić-Hadžiahmetović, *The power of typography. Typography as a message bearer on agitation posters* 87

Ιωάννης Τσούμας, *1ο διεθνές συμπόσιο Balkan Locus-Focus. Η πρώτη απόπειρα χαρτογράφησης της ιστορίας της οπτικής επικοινωνίας των Βαλκανίων* 97

Νέα – εκδόσεις – σχόλια 99

πρώιμες αντιλήψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για την αναγνωσιμότητα των κειμένων με βάση τυπογραφικούς δείκτες

Ελπίδα Νταλούκα, Μαρία Παπαδοπούλου

1. εισαγωγή

Τη δεκαετία του '70 αρχίζουν για πρώτη φορά συστηματικές, διεπιστημονικές έρευνες για τις πρώιμες αντιλήψεις που διαμορφώνουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας για τον γραπτό κώδικα πριν τον επίσημο, σχολικό γραμματισμό. Αφορμή για την ανίχνευση των αντιλήψεων των παιδιών είναι η διαπίστωση της αποδεδειγμένης ικανότητας κάποιων παιδιών, διαφόρων κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων, να διαβάζουν χωρίς να έχουν συμμετάσχει σε κάποιου τύπου συστηματική διδασκαλία της ανάγνωσης ή της γραφής (Clay, 1966). Μέχρι τότε, οι ερευνητές δεν ήταν ακόμη σε θέση ν' αντιληφθούν ότι τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να επινοήσουν, με τον δικό τους τρόπο, τον γραπτό λόγο. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει αργότερα η Emilia Ferreiro: *Μπορούμε να δούμε μόνο αυτά που ξέρουμε* (Ferreiro, 1982).

Οι έρευνες βασίστηκαν κυρίως στις απόψεις του Piaget (1976) σύμφωνα με τις οποίες τα παιδιά από μικρή ηλικία κατέχουν την αξιοθαύμαστη ικανότητα να βρίσκουν νόημα και σειρά στον κόσμο τους, ικανότητα που καθιστά το άτομο ικανό να μάθει, να φτιάξει σχήματα, να προσαρμόσει, να αφομοιώσει. Τα παιδιά μόλις αποκτήσουν μία ομάδα κανόνων, σύμφωνα με τους οποίους μπορούν να γενικεύσουν καινούρια στοιχεία γλώσσας, κερδίζουν τον έλεγχο για τη γλώσσα σε πολύ μικρή ηλικία. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Piaget, δεν είναι σπάνιο φαινόμενο η πρόοδος που παρουσιάζουν τα παιδιά και η οποία βασίζεται στη δική τους λογική, πολλές φορές για τους ενήλικους να μοιάζει σαν ένα βήμα προς τα πίσω. Οι ιδέες των παιδιών, οι οποίες παρουσιάζονται σε πραγματικά πλαίσια, συνδυάζονται με εκείνες που ήδη έχουν αφομοιώσει ώστε να οδηγήσουν σε κάτι που να φαίνεται στα ίδια ότι λειτουργεί κανονικά. Αλλά αυτός ο συγκερασμός απαιτεί χρόνο. Στο μεσοδιάστημα οι νέες ιδέες και οι υπάρχουσες αντιλήψεις βρίσκονται σε διαδικασία συνεχούς επεξεργασίας με αποτέλεσμα να μη λειτουργούν τόσο καλά. Κι αν δε γνωρίζουμε τι πρέπει να αναζητήσουμε, ίσως οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά παλινδρομούν, χωρίς οι αντιλήψεις που εκφράζουν να δηλώνουν κάποια πρόοδο.

Κύρια διαπίστωση όλων των ερευνών είναι ότι τα παιδιά που ζουν σε περιβάλλοντα με αφθονία γραπτών κειμένων έχουν πολλές γνώσεις για τον γραπτό λόγο, ακόμη και πριν την ηλικία των πέντε ετών, τις οποίες αντλούν από την παρουσία τους σε μία εγγράμματη κοινωνία (Goodman, 1990), δηλαδή σε ένα πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται καθημερινά ο γραπτός λόγος για διαφορετικές χρήσεις. Πολλοί είναι οι ερευνητές (Goodman, 1990· Ferreiro & Teberosky, 1982) που υποστηρίζουν πως η πορεία προς την κατάκτηση του γραμματισμού είναι δυναμική καθώς το παιδί βρίσκεται σε μία διαρκή προσπάθεια ερμηνείας τόσο του γραπτού λόγου γενικά όσο και των συμβόλων ειδικότερα,

συνειδητοποιώντας κάθε φορά τις λειτουργίες που επιτελούν. Το παιδί αποδεικνύει ότι, πριν την επίσημη διδασκαλία, καταβάλλει προσπάθεια να οικοδομήσει τη γνώση μέσα από έννοιες που ενυπάρχουν τόσο στο άμεσα (οικογενειακό) όσο και στο έμμεσα οικείο (κοινωνικό) περιβάλλον (Neuman & Roskos, 1993). Στον ίδιο άξονα κινούνται και οι μελέτες της E. Ferreiro και των συνεργατών της οι οποίες αποκαλύπτουν ένα 'πέραςμα' από τις θεωρούμενες, από συμβατική άποψη, 'ατελείς' αντιλήψεις για την ανάγνωση και γραφή, στην εδραίωση οργανωμένων αντιλήψεων για το γραφικό σύστημα, οι οποίες στην πραγματικότητα λανθάνουν και στις πρωταρχικές γνώσεις τους. Σύμφωνα με την ίδια, κατά την κατάκτηση της γραφής το παιδί αποτελεί ενεργητικό υποκείμενο το οποίο κατασκευάζει τη γνώση. Οι πρώιμες αυτές στάσεις, γνώσεις και δεξιότητες των παιδιών που σχετίζονται με τον γραπτό λόγο θεωρούνται λιγότερο σημαντικές για την κατάκτηση του γραμματισμού. Σύμφωνα με τον Shaw (1969) η τυπογραφία ενός τυπωμένου κειμένου και τα χαρακτηριστικά του αναγνώστη αλληλεπιδρούν και συμβάλλουν από κοινού στη γρήγορη και ορθή αναγνώριση των μορφών των γραμμάτων και των λέξεων.

Οι διενεργηθείσες, λοιπόν, έρευνες λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της φυσιολογίας και ψυχολογίας που παρουσιάζει η παιδική ηλικία και τη σημασία της εξοικείωσης των παιδιών με τον έντυπο λόγο, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τόσο η ηλικία (Hiebert, 1978· Γκανά, 1998) όσο και οι εμπειρίες των παιδιών με τον γραπτό λόγο (Ferreiro & Teberosky, 1982· Goodman, 1984) συμβάλλουν θετικά στην αναγνώριση περισσότερων δειγμάτων της γραφικής λεκτικής γλώσσας.

Στον ελληνικό χώρο, σχετική έρευνα επιβεβαίωσε τα αποτελέσματα των προηγούμενων ερευνών, αναζητώντας τις αντιλήψεις που έχουν σχηματίσει και διαμορφώσει τα παιδιά γύρω από την απεικόνιση που μπορεί να λάβει ο γραπτός λόγος (Στελλάκης, 2004). Σε δείγμα 71 παιδιών προσχολικής ηλικίας διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά έχουν γνώση για τη δυνατότητα διαφορετικής διάταξης κειμένων αναλόγως της διαφορετικής επικοινωνιακής κατάστασης. Τα παιδιά έχουν την ικανότητα να διατυπώνουν υποθέσεις για το περιεχόμενο ενός κειμένου, να το εξερευνούν και να επιδίδονται σε στρατηγικές ανάγνωσης πολύ πριν μπορέσουν να διαβάσουν. Είναι σε θέση όχι μόνο να ερμηνεύσουν και να εκφράσουν την άποψή τους για διάφορες όψεις της ανάγνωσης αλλά και να χρησιμοποιούν εξωκειμενικές (π.χ. εμπειρίες, αντιλήψεις, προηγούμενες γνώσεις) και κειμενικές (λεκτικές και μη λεκτικές) ενδείξεις για να ερμηνεύσουν τη γραφή.

Στη διαμόρφωση των αρχικών, πρώιμων αντιλήψεων των παιδιών συμβάλλουν μία σειρά από παράμετροι που χαρακτηρίζουν τα γραπτά κείμενα, όπως: ο χώρος εγγραφής ενός κειμένου, η παρουσία εικόνων και σχεδίων, η εξοικείωση των παιδιών με τη γραφή, η λειτουργία του χρώματος, οι τυπογραφικές επιλογές κ.ά. Ειδικότερα, όσον αφορά στην τυπογραφία, έρευνα των Justise & Ezzel (2001) σε παιδιά τεσσάρων (4) ετών για τις γνώσεις που έχουν για τον γραπτό λόγο, την τυπογραφία και τις λέξεις έδειξε ότι τα παιδιά κατασκευάζουν πιο νωρίς αντιλήψεις

για τα διαφορετικά είδη τυπογραφίας κι αργότερα αντιλήψεις για τις λέξεις, ενώ διαχωρίζουν τα πεζά από τα κεφαλαία γράμματα.

2. αντιλήψεις παιδιών για την ανάγνωση κειμένων με βάση τυπογραφικές επιλογές

Ακόμη και κατά την περίοδο που τα παιδιά δεν είναι σε θέση να διαβάσουν τα ίδια ένα κείμενο, έχουν, όπως ήδη αναφέρθηκε, απόψεις για τη δυνατότητα ενός κειμένου να διαβάζεται από κάποιον ενήλικα χρήστη του γραφικού συστήματος. Αυτές οι πρώιμες αντιλήψεις δεν είναι πάντα ορθές, ωστόσο δείχνουν την πορεία του παιδιού για την κατάκτηση του γραφικού συστήματος. Η χρήση του χώρου και η επιλογή γραμματοσειράς οι οποίες αποτελούν βασικές παραμέτρους για την τυπογραφική παρουσίαση ενός γραπτού κειμένου, αποδεικνύονται ιδιαίτερα σημαντικές για τον τρόπο αντιμετώπισης ενός γραπτού κειμένου από παιδιά προσχολικής ηλικίας.

2.1 χρήση του χώρου

2.1.1 διαστήματα σύνθεσης

Μία από τις επιλογές του έντυπου λόγου η οποία φαίνεται να αναπτύσσεται εξελικτικά στα παιδιά είναι η λειτουργία των διαστημάτων σύνθεσης, δηλαδή των κενών ανάμεσα στις λέξεις. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, ιδιαίτερα κάτω της ηλικίας των πέντε (5) ετών, δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν την έννοια του κενού ανάμεσα στις λέξεις, καθώς ο προφορικός λόγος χαρακτηρίζεται από συνεχή ροή ενώ, αντίθετα, στο γραπτό λόγο ανάμεσα στις λέξεις υπάρχουν σαφή όρια (Γιαννικοπούλου, 1998). Η δυσκολία αντίληψης της αυτόνομης παρουσίας των λέξεων επιβεβαιώνεται κι από έρευνα με παιδιά προσχολικής ηλικίας στον ελληνικό χώρο (Βαρνάβα-Σκούρα, 1994).

2.1.2 ο αριθμός των γραπτών σημείων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των Ferreiro & Teberosky (1982) τα παιδιά από την πολύ μικρή ηλικία των τριών (3) ετών πραγματοποιούν συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό των γραμμάτων και το αντικείμενο αναπαράστασης. Παραδείγματος χάρη, όταν το αντικείμενο αναπαράστασης πρόκειται να γραφεί σε πληθυντικό αριθμό πρέπει να αναπαρασταθεί τόσες φορές όσες 'υποδεικνύει' ο πληθυντικός αριθμός.

Τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας οδήγησαν τις ερευνήτριες να εισαγάγουν την "αρχή της ελάχιστης ποσότητας". Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη αρχή, για τα παιδιά της ηλικίας των τεσσάρων περίπου ετών μία λέξη θεωρείται εν δυνάμει αναγνώσιμη εάν αποτελείται από τουλάχιστον 3 στοιχεία. Σε συμφωνία με τα παραπάνω αποτελέσματα βρίσκονται κι εκείνα έρευνας η οποία διενεργήθηκε στον ελληνικό χώρο (Παπαδοπούλου, 2001) όπου τα μισά νήπια που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούσαν ότι λέξη αποτελούμενη μόνο από δύο γράμματα είναι πολύ μικρή για να διαβαστεί από κάποιον ενήλικα.

2.1.3 η διάταξη

Έρευνα της Παπαδοπούλου (2001) η οποία επεδίωκε να ανιχνεύσει τις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για τη γραμμικότητα της μορφής των γραφικών σημείων, διαπίστωσε ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας δεν προβλημάτισε τα νήπια που συμμετείχαν στην έρευνα παρά μόνο σε ένα ποσοστό 30%. Δηλαδή, η καμπύλη, τεθλασμένη, ή άλλη διάταξη των γραφικών σημείων, έναντι της οριζόντιας γραμμικής, δε φαίνεται να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την αναγνωσιμότητα ενός κειμένου.

2.2 γραμματοσειρά

2.2.1 το μέγεθος των γραπτών σημείων

Από τη δεκαετία του 1880 ακόμη, διαπιστώθηκε μέσα από μελέτες κι εξετάσεις σχολιάτρων σε μικρά παιδιά ότι το μέγεθος των τυπωμένων γραμμάτων επηρεάζει την αναγνωστική συμπεριφορά τους λόγω της ανωριμότητας των παιδικών ματιών (Μαστορίδης & Σιώκη, 2009).

Έμφαση στη γραμματοσειρά του κειμένου δόθηκε κι από μετέπειτα έρευνες. Η έρευνα των Ferreiro & Teberosky (1982) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά δίνουν έμφαση στη γραμματοσειρά του κειμένου κι επίσης προβαίνουν σε συσχετίσεις ανάμεσα στο μέγεθος των γραμμάτων και τα αντικείμενα αναπαράστασης. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά φάνηκε να υποστηρίζουν ότι μέγεθος του αντικειμένου αναπαράστασης καθορίζει το μέγεθος της γραμματοσειράς που θα επιλεγθεί. Αυτό είναι συχνά εμφανές σε πρώιμες γραφικές παραγωγές παιδιών προσχολικής ηλικίας τα οποία στις πρώτες απόπειρές τους –πριν τον επίσημο γραμματισμό τους– να αποδώσουν γραφικά λέξεις, χρησιμοποιούν μεγαλύτερου μεγέθους γράμματα ή σύμβολα για να αναπαραστήσουν γραφικά μεγάλου μεγέθους αντικείμενα αναπαράστασης. Π.χ. η λέξη "αρκούδα" γράφεται με μεγαλύτερου μεγέθους γραμματοσειρά από τη λέξη "μυρμήγκι", εφόσον η αρκούδα είναι μεγαλύτερη.

3. έρευνα

Μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση επιβεβαιώνεται η πρώιμη ικανότητα των παιδιών να επικεντρώνονται στον τρόπο οργάνωσης της οπτικής παρουσίασης της γραφικής λεκτικής γλώσσας. Τα παιδιά διατυπώνουν σαφείς απόψεις αναφορικά με τον θετικό ή αρνητικό ρόλο που διαδραματίζουν οι διαφορετικές όψεις της τυπογραφίας στην αναγνωσιμότητα ενός γραπτού κειμένου. Τα συγκεκριμένα πορίσματα αποτέλεσαν το σημείο εκκίνησης για την πραγματοποίηση έρευνας στο πλαίσιο πτυχιακής εργασίας (Νταλούκα, 2011) μέρος των ευρημάτων της οποίας παρουσιάζεται στον παρόν άρθρο που εστιάζεται στις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για την εν δυνάμει αναγνωσιμότητα έντυπων κειμένων με συγκεκριμένα τυπογραφικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, παρουσιάζονται οι απόψεις νηπίων και προνηπίων για τη δυνατότητα ενός κειμένου να αναγνωσθεί ανάλογα με τη χρήση του χώρου της σελίδας και τις συγκεκριμένες τυπογραφικές επιλογές. Συγκεκριμένα διερευνήθηκε ποιες από τις παρακάτω επιλογές οδηγούν τα παιδιά να

θεωρήσουν ότι ένα κείμενο είναι δυνατόν να αναγνωσθεί από κάποιον ενήλικα γνώστη του γραφικού συστήματος: το μέγεθος της γραμματοσειράς, η καμπύλη και η μη συνεχής (γραμμική) διάταξη των σειρών, ο αριθμός των γραφικών σημείων από τα οποία αποτελείται μία λέξη και η παρουσία ή απουσία διαστημάτων σύνθεσης.

3.1 ερευνητική μέθοδος – ερευνητικό δείγμα

Η επιλογή των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Κάθε παιδί συμμετείχε στην ερευνητική διαδικασία μόνο εφόσον το επιθυμούσε, χωρίς καθορισμένη σειρά και προαποφασισμένα κριτήρια, ενώ η επιλογή ενός παιδιού δεν επηρέαζε την επιλογή κάποιου άλλου. Το ερευνητικό δείγμα που προέκυψε αποτελούνταν από ογδόντα εννέα (89) υποκείμενα και για την ανάλυση των αποτελεσμάτων λήφθηκε υπόψη, ως σημαντικός διαφοροποιητικός παράγοντας, η ηλικία των παιδιών. Δημιουργήθηκαν, λοιπόν, δύο ηλικιακές ομάδες, η ομάδα των προνηπίων και η ομάδα των νηπίων. Η πρώτη περιελάμβανε δεκαέξι (16) υποκείμενα ηλικίας τεσσάρων έως πέντε ετών ενώ η δεύτερη εβδομήντα τρία (73) υποκείμενα ηλικίας πέντε ετών και άνω. Όλα τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα δεν ήταν σε θέση να αναγνώσουν τη λεκτική πληροφορία των κειμένων.

3.2 ερευνητικό εργαλείο

Η ερευνητική διαδικασία υλοποιήθηκε μέσω ημιδομημένης συνέντευξης με βάση δύο ερωτήματα:

Πρώτο ερώτημα: Πιστεύεις ότι αυτή η καρτέλα διαβάζεται από κάποιον που ξέρει να διαβάξει;

Δεύτερο ερώτημα: Γιατί ναι; (σε περίπτωση θετικής απάντησης), Γιατί όχι; (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης).

Το ερευνητικό υλικό κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας και αποτελούνταν από είκοσι οκτώ (28) καρτέλες. Οι καρτέλες στην πλειοψηφία τους αποτελούσαν γραπτά κείμενα του κοινωνικού χώρου στην αυθεντική μορφή τους. Κάθε καρτέλα αποτελούνταν από μία ή περισσότερες όψεις γραφής ενώ πέντε από τις καρτέλες δεν ήταν δυνατό ν' αναγνωσθούν με τη χρήση γραφο-φωνηματικών αντιστοιχίσεων. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία η μελέτη των αποτελεσμάτων θα επικεντρωθεί σε οκτώ από αυτές οι οποίες αναφέρονται στις υπό μελέτη όψεις της τυπογραφίας, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας θεωρούν ότι οι συγκεκριμένες μορφές τυπογραφίας είναι δυνατόν ν' αναγνωσθούν ή όχι από έναν ικανό χρήστη της αναγνωστικής λειτουργίας.

Πιο συγκεκριμένα, η επιλογή γραμματοσειράς εξετάζεται σε καρτέλα με μεγάλη γραμματοσειρά κειμένου ("μήλο με μεγάλη γραμματοσειρά") ενώ η μικρή γραμματοσειρά εξετάζεται σε καρτέλα με μικρή γραμματοσειρά κειμένου ("μήλο με μικρή γραμματοσειρά").

Ο δεύτερος παράγοντας, η χρήση του χώρου της σελίδας, εξετάζεται σε καρτέλα με καμπύλη διάταξη των γραπτών σημείων ("καμπυλω-

τές λέξεις") και σε καρτέλα με μη συνεχή διάταξη των γραπτών σημείων ("σταυρόλεξο"). Επίσης, εξετάζεται μία καρτέλα στην οποία ο αριθμός των τυπωμένων γραμμάτων είναι πολύ μικρός ("γη") αλλά και μία καρτέλα στην οποία ο αριθμός των τυπωμένων γραμμάτων είναι μεγάλος ("αρχαίο χειρόγραφο ελληνικής γραφής"). Τελευταίο υπό μελέτη παράγοντα για τη χρήση του χώρου, αποτελεί η καρτέλα στην οποία εξετάζεται η αντίληψη περί αναγνωσιμότητας στην οποία δεν περιλαμβάνονται διαστήματα σύνθεσης ανάμεσα στα τυπωμένα γράμματα ("χειρόγραφο 12ου αιώνα").

3.3 ερευνητική διαδικασία

Η ερευνητική διαδικασία πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2010 έως το Μάρτιο του 2011 σε πέντε δημόσια νηπιαγωγεία του νομού Μαγνησίας, εκ των οποίων τα τρία βρίσκονται σε αστική περιοχή ενώ από τα υπόλοιπα δύο το ένα ανήκει σε ημιαστική και το άλλο σε αγροτική περιοχή. Στην έρευνα συμμετείχαν ογδόντα εννιά (89) παιδιά προσχολικής ηλικίας, δεκαέξι (16) προνήπια (τεσσάρων έως πέντε ετών) και εβδομήντα τρία (73) νήπια (πέντε έως έξι ετών). Επίσης, στο σύνολο των παιδιών τα σαράντα οκτώ (48) ήταν αγόρια και τα σαράντα ένα (41) κορίτσια. Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω προσωπικής συνέντευξης, που πραγματοποιούνταν σε τρία στάδια.

Στο πρώτο στάδιο πραγματοποιούνταν ένα "αναγνωστικό τεστ" το οποίο στόχευε στη διαπίστωση της αναγνωστικής δεξιότητας κάθε παιδιού. Στο δεύτερο στάδιο γινόταν ανάλυση της μετέπειτα διαδικασίας, όπου το παιδί ενημερωνόταν ότι θα ακολουθήσει ένα "παιχνίδι με καρτέλες". Στο συγκεκριμένο παιχνίδι οι καρτέλες θα χωρίζονταν από το παιδί σε δύο ομάδες και θα ταξινομούσαν σε δύο διαφορετικά κουτιά, στο ένα εκείνες που σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών ήταν δυνατόν να διαβαστούν και στο άλλο εκείνες που δεν ήταν δυνατόν να διαβαστούν. Τα παιδιά καλούνταν να τοποθετηθούν, νοερά, από την σκοπιά ενός ικανού αναγνώστη και να αξιολογήσουν την ικανότητά του να διαβάσει την κάθε καρτέλα όπου εξεταζόταν διαφορετικός, κάθε φορά, τυπογραφικός παράγοντας. Στο παρόν στάδιο καταβαλλόταν προσπάθεια να γίνει κατανοητό από το παιδί ότι η απάντηση που θα δώσει δεν πρέπει να σχετίζεται με την ικανότητα του ίδιου να διαβάσει την καρτέλα αλλά ενός ικανού χρήστη της αναγνωστικής λειτουργίας. Στο τρίτο στάδιο το παιδί καταχωρούσε την καρτέλα στο κουτί που θεωρούσε σωστό ανάλογα με την απάντηση που έδωσε.

Τα δεδομένα της έρευνας καταγράφονταν σε ψηφιακά αρχεία. Παράλληλα συμπληρώνονταν και φύλλα παρατήρησης για κάθε παιδί. Τα δεδομένα των συνεντεύξεων αναλύθηκαν σε ποιοτικό επίπεδο, μέσω ανάλυσης περιεχομένου αλλά και σε ποσοτικό επίπεδο μέσω του προγράμματος Microsoft Excel, οι βασικές λειτουργίες του οποίου αφορούν την επεξεργασία και ανάλυση στατιστικών δεδομένων.

4. αποτελέσματα

4.1 γραμματοσειρά

4.1.1 μεγάλη γραμματοσειρά: καρτέλα "μήλο"

Στην περίπτωση της συγκεκριμένης καρτέλας επιλέχθηκε μία λέξη στην οποία το μέγεθος των τυπωμένων στοιχείων αντιστοιχούσε σε 22 τυπογραφικές στιγμές (Times New Roman 20pt). Η γραφηματική πληροφορία δε συνδυαζόταν με άλλα σημειωτικά συστήματα όπως το εικονικό ή το χρωματικό. Η επιλογή αυτή αποσκοπούσε να εστιάσει το ενδιαφέρον των παιδιών στη λεκτική πληροφορία και συγκεκριμένα στο μέγεθος των τυπωμένων στοιχείων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, 86,5% των παιδιών θεώρησαν αυτή την καρτέλα εν δυνάμει αναγνώσιμη. Μολονότι τα παιδιά δεν αιτιολογούσαν πάντα επαρκώς τις απαντήσεις τους, στη συγκεκριμένη περίπτωση δήλωσαν κατά 19,1% ότι το μεγάλο μέγεθος των στοιχείων συμβάλλει στην εν δυνάμει αναγνωσιμότητα του κειμένου.

Όσον αφορά στα μικρότερης ηλικίας παιδιά του δείγματος, μόνο ένα εξ αυτών (1/16) υποστήριξε ότι η καρτέλα μπορεί να διαβαστεί γιατί έχει μεγάλα γράμματα. Αποδεικνύεται, λοιπόν, οξύτερη η ικανότητα των μεγαλύτερων παιδιών να επικεντρώνονται στη λεκτική πληροφορία και να αιτιολογούν πλήρως τον παράγοντα για τον οποίο αποδίδουν αναγνωσιμότητα στη συγκεκριμένη καρτέλα.

Από τα ανωτέρω, επιβεβαιώνεται ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει το μέγεθος των τυπωμένων στοιχείων σε ένα κείμενο για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες βάσει του οποίου είναι δυνατόν ένα κείμενο να θεωρείται "αναγνώσιμο".

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΜΗΛΟ (ΜΕΓΑΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑ)"		ΜΕΓΑΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
86,5	13,4	19,1	"Είναι μεγάλα τα γράμματα" "Είναι πολύ μεγάλα τα γράμματα"	"Έχει μεγάλα γράμματα"

4.1.2 μικρή γραμματοσειρά: καρτέλα "μήλο"

Ο δεύτερος υποπαράγοντας για την επιλογή της γραμματοσειράς επιλέχθηκε να εξεταστεί σε μία καρτέλα όπου το περιεχόμενο και η οπτική παρουσίαση της λέξης θα διέφερε από εκείνη για τη μελέτη της μεγάλης γραμματοσειράς μόνο ως προς το μέγεθος της γραμματοσειράς. Με αυτό τον τρόπο θα ήταν δυνατό να εξεταστεί η αναγνωσιμότητα που αποδίδουν τα παιδιά στο συγκεκριμένο μέγεθος γραμματοσειράς σε αντιπαράβολή με το προηγούμενο. Το μέγεθος των τυπωμένων στοιχείων αυτήν τη φορά αντιστοιχούσε σε 9 στιγμές (Times New Roman 9pt) ενώ και πάλι δε χρησιμοποιήθηκε κάποιο άλλο σημειωτικό σύστημα όπως το εικονικό ή το χρωματικό.

Τα αποτελέσματα έδειξαν να επικρατεί μία σύγχυση στη σκέψη των παιδιών αναφορικά με τη δυνατότητα ανάγνωσης του μικρού μεγέθους γραμματοσειράς, καθώς στην καρτέλα αποδόθηκε ποσοστό μη αναγνωσιμότητας μεγαλύτερο από το ποσοστό αναγνωσιμότητας. Τα παιδιά σε ποσοστό 49,4% θεώρησαν ότι το συγκεκριμένο μέγεθος γραμματοσειράς διαδραματίζει αρνητικό ρόλο στη δυνατότητα ανάγνωσης, ενώ σε ποσοστό 48,3% θεώρησαν ότι δεν παρεμποδίζει την αναγνωσιμότητα του κειμένου. Μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών το μικρό μέγεθος της γραμματοσειράς αναδείχθηκε καθοριστικός παράγοντας για τη μη αναγνωσιμότητα του κειμένου κατά 24,7% αποδεικνύοντας τη σημασία που ενέχει για την προσέγγιση ενός γραπτού από τα παιδιά. Όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα των προνηπίων, από το δείγμα των δεκαέξι παιδιών, τα τέσσερα (4/16) θεώρησαν ότι το μικρό μέγεθος γραμματοσειράς παρεμποδίζει την αναγνωσιμότητα, ενώ τα οκτώ (8/16) υποστήριξαν ότι δεν αποτελεί εμπόδιο.

Φαίνεται, λοιπόν ότι το μικρό μέγεθος της γραμματοσειράς ενός κειμένου για τα περισσότερα παιδιά λειτουργεί αρνητικά στη δυνατότητα ανάγνωσης του. Ωστόσο, τα μικρότερα παιδιά φαίνεται να μην αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στο μικρό μέγεθος της γραμματοσειράς και να θεωρούν σε μικρότερο βαθμό ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας δυσχεραίνει την ανάγνωση.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΜΗΛΟ (ΜΙΚΡΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑ)"		ΜΙΚΡΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
48,3	49,4	24,7	"Είναι πολύ πολύ μικρά τα γράμματα" "Είναι πολύ ψιλούτσικα (τα γράμματα)"	"Είναι μόνο μικρά γράμματα" "Είναι πολύ μικρούτσικα, μόνο με γυαλιά (μπορούν να το διαβάσουν)"

4.2 χρήση του χώρου

4.2.1 καμπύλη διάταξη: καρτέλα "καμπυλωτές λέξεις"

Η γραφική όψη της καμπύλης διάταξης μελετήθηκε σε μία καρτέλα όπου η λεκτική πληροφορία συνυπήρχε και με άλλους σημειωτικούς τρόπους, όπως το χρώμα και η εικόνα. Η συγκεκριμένη καρτέλα επιλέχθηκε για να διερευνηθεί εάν τα παιδιά είναι σε θέση να εντοπίσουν τη διαφορά από τη γραμμική διάταξη και εάν η συγκεκριμένη μορφή δυσχεραίνει την αναγνώριση του κειμένου ως εν δυνάμει αναγνώσιμου.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, στην καρτέλα αποδόθηκε αναγνωσιμότητα σε ποσοστό 75,2%, ενώ αντίστοιχα το ποσοστό μη αναγνωσιμότητας ανήλθε σε 23,5%. Τα παιδιά έδειξαν να είναι σε θέση να εντοπίσουν τη διαφορετικότητα της διάταξης παρομοιάζοντας τα γράμματα, στις περισσότερες περιπτώσεις, με "κύματα". Η καμπύλη (ή 'κυματοειδής' κατά τα παιδιά) διάταξη των γραμμάτων αναφέρθηκε

ως ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες που παρεμποδίζουν την αναγνωσιμότητα του κειμένου, σε ποσοστό 4,4% (ωστόσο, το ποσοστό είναι ιδιαίτερα χαμηλό καθώς η καρτέλα θεωρήθηκε εν δυνάμει αναγνώσιμη από το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών). Από την ηλικιακή ομάδα των προνηπίων μόνο ένα παιδί εντόπισε την καμπύλη διάταξη και τη χαρακτήρισε προβληματική.

Όπως αποδεικνύεται, λοιπόν, η καθιερωμένη ευθεία διάταξη η οποία ακολουθείται στην οπτική παρουσίαση της πλειονότητας των γραπτών κειμένων, είναι ισχυρή στη σκέψη των παιδιών ώστε να θεωρούν ότι η καμπύλη διάταξη μπορεί να στερήσει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να νοηματοδοτήσει το γραπτό κείμενο. Τα μικρότερα παιδιά φάνηκε να επικεντρώνονται λιγότερο στη μορφή των γραμμάτων και γενικότερα δεν ήταν σε θέση να εντοπίσουν την αιτία που οδηγεί στη μη δυνατότητα ανάγνωσης της συγκεκριμένης μορφής των γραμμάτων.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΚΑΜΠΥΛΩΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ"		ΚΑΜΠΥΛΗ ΔΙΑΤΑΞΗ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
75,2	23,5	4,4	"Είναι σαν κύματα και πολλά γράμματα" "Είναι γράμματα εκατό κύματα σαν τη θάλασσα" "Είναι μπερδεμένα τα γράμματα"	"Αυτά που κάνουν σαν κύματα δεν μπορούν να τα διαβάσουν"

4.2.2 μη συνεχής (γραμμική) διάταξη: καρτέλα "σταυρόλεξο"

Η διάταξη των γραπτών σημείων ως στοιχείο της χρήσης του χώρου σε ένα έντυπο κείμενο μελετήθηκε στην παρούσα καρτέλα με τη μορφή μη συνεχούς διάταξης. Σε ένα γραπτό κείμενο στο οποίο εμφανίζονται λέξεις σε μη συνεχή οριζόντια ή κατακόρυφη διάταξη, αλλά και προσθήκη χρώματος, οι απαντήσεις των παιδιών θα συνέβαλαν να διαπιστωθεί εάν επικεντρώνονται στην ασυνέχεια των γραπτών σημείων και κατά πόσο τη θεωρούν προβληματική για την εν δυνάμει ανάγνωση.

Τα παιδιά, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, θεώρησαν την καρτέλα αναγνώσιμη σε ποσοστό 64%, ενώ μη αναγνώσιμη σε ποσοστό 34,8%. Όσον αφορά στη μη συνεχή (γραμμική) διάταξη, θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική από τα παιδιά και κρίθηκε ως καθοριστικός παράγοντας ο οποίος δυσχεραίνει την αναγνωσιμότητα του κειμένου σε ποσοστό 17,9%. Ωστόσο, από την ηλικιακή ομάδα των προνηπίων μόλις ένα παιδί (1/16) θεώρησε μη αναγνώσιμη την καρτέλα, ενώ μέσα από τις απαντήσεις όλων των μικρότερων παιδιών διαφάνηκε η αδυναμία τους να εντοπίσουν τη διαφορετικότητα της διάταξης.

Αποδεικνύεται λοιπόν, όπως και προηγουμένως, ότι η ευθεία διάταξη των γραπτών σημείων αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την αναγνωσιμότητα ενός γραπτού κειμένου κατά την άποψη των παιδιών. Η

ασυνέχεια ανάμεσα στα γραπτά σημεία, ενίοτε, δημιουργεί σύγχυση και οδηγεί μερίδα των παιδιών στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη μορφή των γραπτών σημείων είναι σε θέση να καταστήσει ένα έντυπο κείμενο μη αναγνώσιμο.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ"		ΜΗ ΣΥΝΕΧΗΣ (ΓΡΑΜΜΙΚΗ) ΔΙΑΤΑΞΗ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
64	34,8	17,9	"Είναι σαν λαβύρινθος" "Είναι μπερδεμένα τα γράμματα" "Υπάρχουν γράμματα σε κουτάκια, δεν είναι ολόκληρη λέξη"	—

4.3 αριθμός γραπτών σημείων

4.3.1 μικρός αριθμός γραπτών σημείων: καρτέλα "γη"

Έναν ακόμη παράγοντα για τη μελέτη της διαχείρισης του χώρου της σελίδας αποτελεί ο μικρός αριθμός των γραπτών σημείων από τα οποία αποτελείται ένα κείμενο. Η λεκτική πληροφορία στην παρούσα καρτέλα δε συνυπήρχε με συμπληρωματικά σημειωτικά συστήματα, ώστε το ενδιαφέρον των παιδιών να εστιαστεί μόνο στον αριθμό των γραπτών σημείων και να μελετηθεί ο ρόλος που διαδραματίζει ο συγκεκριμένος παράγοντας στη δυνατότητα ανάγνωσης ενός κειμένου, σύμφωνα με την άποψη των παιδιών.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η καρτέλα θεωρήθηκε αναγνώσιμη κατά 68,5% ενώ μη αναγνώσιμη σε ποσοστό 30,3%. Ωστόσο, βαρύνουσα αποδεικνύεται η σημασία του μεγέθους της λέξης "γη" για τα παιδιά που θεώρησαν ότι η λέξη δεν είναι δυνατόν ν' αναγνωσθεί. Κρίθηκε ως καθοριστικός παράγοντας που παρεμποδίζει την εν δυνάμει ανάγνωση του κειμένου με σημαντικό ποσοστό 22,4%. Δηλαδή στην πλειονότητα των αρνητικών απαντήσεων η αιτιολογία συσχετιζόταν με τον αριθμό των γραμμάτων. Από την ηλικιακή ομάδα των προνηπίων μόνο δύο παιδιά (2/16) απέδωσαν μη αναγνωσιμότητα στην καρτέλα, με καθοριστικό παράγοντα τον μικρό αριθμό των τυπωμένων γραπτών σημείων.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΓΗ"		ΜΙΚΡΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
68,5	30,3	22,4	"Είναι μόνο δύο γράμματα και δεν μπορούμε να καταλάβουμε τι λέει" "Είναι μόνο δύο γράμματα και είναι δύσκολο"	"Είναι δύο μικρά" "Έχει δύο γράμματα"

Όπως φαίνεται, λοιπόν, από τις απαντήσεις των παιδιών, ο μικρός αριθμός των γραπτών σημείων ενός κειμένου είναι σε θέση να το καταστήσει σε σημαντικό βαθμό μη αναγνώσιμο. Επίσης, γίνεται αντιληπτή η περιορισμένη ικανότητα των μικρότερων παιδιών να επικεντρωθούν στον παράγοντα που αφορά τον αριθμό των γραμμάτων και να αιτιολογήσουν τη λειτουργία του.

4.3.2α μεγάλος αριθμός γραπτών σημείων: καρτέλα "σκουληκομυρμηγκότρυπα"

Η μελέτη των απόψεων των παιδιών για τον τρόπο της διαχείρισης του χώρου της σελίδας πραγματοποιήθηκε και μέσα από τη διερεύνηση των αντιλήψεων που έχουν τα παιδιά για τον μεγάλο αριθμό των γραπτών σημείων μίας λέξης. Όπως και προηγουμένως, η λεκτική πληροφορία δε συνδυάστηκε με άλλα σημειωτικά συστήματα. Η καρτέλα θεωρήθηκε αναγνώσιμη σε ποσοστό 78,6% ενώ το ποσοστό για τη μη δυνατότητα ανάγνωσής της ανήλθε σε 21,3%. Το μέγεθος της λέξης συνέβαλε στη μη δυνατότητα ανάγνωσής της σε ποσοστό 3,3%. Τα παιδιά θεώρησαν ότι η ύπαρξη πολλών γραπτών σημείων είναι σε θέση να δυσκολέψει τον αναγνώστη κατά την προσπάθεια νοηματοδότησης του κειμένου. Από τα μικρότερα παιδιά μόνο ένα (1/16) παρατήρησε ότι η λέξη "Σκουληκομυρμηγκότρυπα" αποτελείται από μεγάλο αριθμό γραμμάτων τον οποίο θεώρησε προβληματικό για την εν δυνάμει ανάγνωση.

Φάνηκε, λοιπόν, ότι τα μεγαλύτερα παιδιά ήταν σε θέση να εντοπίσουν το μεγάλο μέγεθος της λέξης, το οποίο όμως κατά την άποψή τους αποτέλεσε αιτία για τη μη δυνατότητα ανάγνωσής της λέξης. Τα παιδιά της ομάδας των προνηπίων, με μία εξαίρεση, δεν κατάφεραν να εντοπίσουν τη διαφορετικότητα του μεγέθους της λέξης και προέβησαν μόνο σε ολική προσέγγιση.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΣΚΟΥΛΗΚΟΜΥΡΜΗΓΚΟΤΡΥΠΑ"		ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνώσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνώσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνώσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
78,6	21,3	3,3	"Είναι πολύ μεγάλη" "Είναι δύσκολο. Έχει όλα αυτά τα γράμματα"	"Είναι πολύ μεγάλη"

4.3.2β μεγάλος αριθμός γραπτών σημείων: καρτέλα "αρχαίο χειρόγραφο ελληνικής γραφής"

Στην παρούσα καρτέλα διερευνήθηκαν οι απόψεις των παιδιών αναφορικά με τον μεγάλο αριθμό των γραπτών σημείων από τα οποία αποτελείται ένα έντυπο κείμενο στο σύνολό του. Στην παρούσα καρτέλα η λεκτική πληροφορία συνδυάστηκε με το χρωματικό σημειωτικό σύστημα ώστε να ελεγχθεί κατά πόσο τα παιδιά θα εστίαζαν την προσοχή τους στον μεγάλο αριθμό των γραπτών σημείων από τα οποία αποτελείται η καρτέλα.

Οι απαντήσεις έδειξαν ότι η πλειονότητα των παιδιών σε ποσοστό 64% θεώρησε αναγνώσιμη την καρτέλα ενώ μη αναγνώσιμη σε ποσοστό 34,8%. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι ο μεγάλος αριθμός των γραπτών σημείων θεωρήθηκε καθοριστικός παράγοντας στις απαντήσεις των παιδιών για τη μη δυνατότητα ανάγνωσης της καρτέλας, σε ποσοστό 13,4%. Από τα παιδιά της ηλικιακής ομάδας των προνηπίων δόθηκε μόνο μία αρνητική απάντηση (1/16) για την εν δυνάμει ανάγνωση της καρτέλας, η οποία όμως δε συσχετιζόταν με τον αριθμό των γραπτών σημείων.

Διαπιστώθηκε, λοιπόν, ότι για τα περισσότερα παιδιά ο μεγάλος όγκος της γραπτής πληροφορίας ενός κειμένου λειτουργεί αρνητικά στη δυνατότητα ανάγνωσης του. Για τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, ωστόσο, η ύπαρξη των πολλών γραπτών σημείων του κειμένου δε φάνηκε να αποτελεί πρόβλημα, καθώς τα παιδιά στο σύνολό τους δεν έδειξαν να επικεντρώνονται στον συγκεκριμένο παράγοντα.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΑΡΧΑΙΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ"		ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Καθοριστικός παράγοντας μη αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
64	34,8	13,4	"Είναι πάρα πολλά γράμματα" "Είναι πολλά τα γράμματα"	—

5. διαστήματα σύνθεσης

5.1 μη ύπαρξη διαστημάτων σύνθεσης:

καρτέλα "χειρόγραφο 12ου αιώνα"

Η διαχείριση της χρήσης του χώρου σε ένα έντυπο κείμενο μελετήθηκε και ως προς τον ρόλο που διαδραματίζουν τα διαστήματα σύνθεσης. Η καρτέλα "χειρόγραφο 12ου αιώνα" επιλέχθηκε διότι στο συγκεκριμένο αλφάβητο οι λέξεις βρίσκονται τοποθετημένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην υπάρχουν διαστήματα σύνθεσης ανάμεσά τους. Η συγκεκριμένη επιλογή θα συνέβαλε στη διερεύνηση της σημασίας που αποδίδουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ύπαρξη διαστημάτων σύνθεσης κι αν αυτά διαδραματίζουν καίριο ρόλο για την εν δυνάμει ανάγνωση ενός κειμένου.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αν και η λεκτική πληροφορία αλληλεπιδρούσε με το εικονικό σημειωτικό σύστημα, το γραπτό κείμενο ήταν εκείνο που προσέλκυσε σε μεγαλύτερο βαθμό το ενδιαφέρον των παιδιών. Το συγκεκριμένο κείμενο έδειξε να προβληματίζει τα παιδιά. Η καρτέλα θεωρήθηκε αναγνώσιμη σε ποσοστό 55% με μικρή διαφορά από το ποσοστό μη αναγνωσιμότητας, το οποίο ανήλθε σε 43,8%. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι τα παιδιά ήταν σε θέση να αιτιολο-

γήσουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, με ακρίβεια τον λόγο για τον οποίο θεωρούν την καρτέλα αδύνατο ν' αναγνωσθεί από έναν ικανό χρήστη της ανάγνωσης. Οι αρνητικές απαντήσεις που βασίζονταν στη μη ύπαρξη διαστημάτων σύνθεσης ανήλθαν σε ποσοστό 12,3% στο οποίο όμως δεν περιλαμβάνονταν απαντήσεις από τα παιδιά της ηλικιακής ομάδας των προνηπίων. Στις απαντήσεις τους τα παιδιά αναφέρονταν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στα διαστήματα σύνθεσης, δηλώνοντας ότι το κείμενο είναι αδύνατο ν' αναγνωσθεί διότι φαίνεται να "ασφυκτιά" μέσα στο χώρο της καρτέλας. Χαρακτηριστικά είναι τα λεγόμενα ενός κοριτσιού το οποίο αιτιολόγησε τη μη δυνατότητα ανάγνωσης του κειμένου ως εξής: *"Είναι έτσι μαζί, θα κουραστεί (ο αναγνώστης)"*

Φάνηκε, επομένως, ότι η διόγκωση του γραπτού ήταν ο κύριος παράγοντας για τον οποίο η καρτέλα θεωρήθηκε εν δυνάμει μη αναγνώσιμη. Αν και δεν εμπίπτει στο ενδιαφέρον της μελέτης του συγκεκριμένου παράγοντα για τη χρήση του χώρου, είναι σημαντικό ν' αναφερθεί ότι η διόγκωση επήλθε ως αποτέλεσμα όχι μόνο της μη ύπαρξης διαστημάτων σύνθεσης αλλά σε συνδυασμό με τον μεγάλο όγκο πληροφορίας. Τα παιδιά απέδωσαν την ίδια βαρύτητα στους δύο παράγοντες καθιστώντας τους καθοριστικούς για τη μη αναγνωσιμότητα της καρτέλας σε ποσοστό 13,4%. Αποδεικνύεται λοιπόν, ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία εκφράζουν την άποψη ότι ο συνδυασμός τυπογραφικών δεικτών διαδραματίζει καίριο ρόλο στη δυνατότητα ανάγνωσης ενός κειμένου.

ΚΑΡΤΕΛΑ: "ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ 12 ^{ου} ΑΙΩΝΑ"		ΜΗ ΥΠΑΡΞΗ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΥΝΘΕΣΗΣ	ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	
Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό μη αναγνωσιμότητας (%)	Ποσοστό αναγνωσιμότητας (%)	Νήπια	Προνήπια
55	43,8	12,3	"Τα γράμματα είναι κολλητά" "Είναι έτσι μαζί, θα κουραστεί" "Είναι κολλητά"	—

6. συμπεράσματα

Σε μία εποχή που η τυπογραφία χρησιμοποιείται για να κοινοποιήσει νοήματα μέσω ποικίλων τροπικοτήτων, η παρούσα μελέτη επιχειρήσει να διερευνήσει τη σημασία που τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αποδίδουν σε όψεις της τυπογραφίας, αν και δεν αποτελούν ικανούς αναγνώστες. Η σημασία των τυπογραφικών δεικτών της χρήσης του χώρου και της επιλογής γραμματοσειράς έχει επισημανθεί από τους Hughes & Wilkins (2000) και για τη συμβολή τους στην ανάπτυξη της αναγνωστικής δεξιότητας. Το ενδιαφέρον, λοιπόν, της έρευνας επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των αντιλήψεων παιδιών τεσσάρων (4) έως έξι (6) ετών για τυπογραφικούς δείκτες της χρήσης του χώρου της σελίδας και της επιλογής της γραμματοσειράς του κειμένου και ποιοι από αυτοί, κατά την άποψή τους, επιτρέπουν ή όχι την ανάγνωση του κειμένου στο οποίο ενυπάρχουν, από έναν ικανό αναγνώστη. Οι όψεις που μελετήθηκαν

αφορούσαν το μέγεθος της γραμματοσειράς, την καμπύλη και τη μη συνεχή (γραμμική) διάταξη των σειρών, τον αριθμό των γραφικών σημείων από τα οποία αποτελείται μία λέξη και την παρουσία ή απουσία διαστημάτων σύνθεσης.

Μέσα από την έρευνα επιβεβαιώθηκε η άποψη των Ferreiro & Teberosky (1982) σύμφωνα με την οποία τα παιδιά από μικρή ηλικία είναι σε θέση να προβούν σε εξερεύνηση της δομής του γραπτού λόγου, αποδεικνύοντας ότι *έχουν ένα σύνολο αντιλήψεων για το τι μπορεί να διαβαστεί ή όχι*.

Διαπιστώθηκε, επίσης ότι οι απόψεις των παιδιών φαίνεται να εξαρτώνται από το αναπτυξιακό τους επίπεδο. Τα μεγαλύτερα παιδιά επέδειξαν την ικανότητα να εστιάζουν την προσοχή τους στη λεκτική πληροφορία εντοπίζοντας τις περισσότερες φορές τον υπό μελέτη τυπογραφικό παράγοντα και οργανώνοντας πιο αποτελεσματικά τις απαντήσεις τους σε σχέση με τη γραφική πληροφορία των εκθεμάτων. Αντίθετα, τα μικρότερα παιδιά φάνηκε ν' αντιμετωπίζουν τον γραπτό λόγο ολικά, βασιζόμενα περισσότερο στις ενδείξεις που το συνοδεύουν κι όχι στη λεκτική πληροφορία (Hiebert, 1978, Γκανά, 1998).

Όσον αφορά τις υπό μελέτη όψεις της τυπογραφίας, αποδείχθηκε η μεγάλη σημασία τους στις αντιλήψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για τα εν δυνάμει αναγνώσιμα κείμενα.

Το μέγεθος της γραμματοσειράς αναδείχθηκε ο σημαντικότερος τυπογραφικός παράγοντας για τα παιδιά, προκειμένου να θεωρήσουν ένα κείμενο εν δυνάμει αναγνώσιμο. Το μεγάλο μέγεθος των τυπωμένων στοιχείων στην καρτέλα "μήλο με μεγάλη γραμματοσειρά" θεωρήθηκε κατάλληλο προκειμένου η λέξη να θεωρηθεί αναγνώσιμη ακόμη και από τα μικρότερα παιδιά. Αντίθετα, η μικρή γραμματοσειρά προβλημάτισε σε μεγάλο βαθμό το σύνολο των παιδιών και θεωρήθηκε ο καθοριστικός παράγοντας που παρεμποδίζει την ανάγνωση. Τα πορίσματα επιβεβαιώνουν εκείνα της έρευνας των Ferreiro & Teberosky (1982), η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο μέγεθος της γραμματοσειράς ενός κειμένου. Σε μία προσπάθεια ερμηνείας των αποτελεσμάτων θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ανωριμότητα των παιδικών ματιών κρίνεται σημαντική για την επιλογή της μικρής γραμματοσειράς ως μη αναγνώσιμης (Μαστορίδης & Σιώκη, 2009) αλλά και η μη συχνή επαφή των παιδιών με το συγκεκριμένο μέγεθος γραμματοσειράς σε έντυπα κείμενα.

Αναφορικά με τους τυπογραφικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη χρήση του χώρου, διαπιστώθηκε η μεγάλη σημασία τους στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται ένα έντυπο κείμενο από τα παιδιά. Ωστόσο, σε αντίθεση με την επιλογή γραμματοσειράς, τα μικρότερα παιδιά, με λίγες εξαιρέσεις, δεν φάνηκαν ικανά να προσεγγίσουν τον εκάστοτε τυπογραφικό παράγοντα.

Όσον αφορά τη σημασία της διάταξης ενός γραπτού κειμένου, διαφαίνεται μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών ότι η καμπύλη διάταξη θεωρείται λιγότερο προβληματική για την εν δυνάμει ανάγνωση ενός κειμένου συγκριτικά με τη μη συνεχή (γραμμική) διάταξη. Τα αποτελέ-

σματα για την καμπύλη διάταξη συμφωνούν με τα αποτελέσματα έρευνας που διενεργήθηκε στον ελληνικό χώρο και έδειξε ότι η καμπύλη διάταξη δεν αποτέλεσε προβληματικό παράγοντα για την αναγνωσιμότητα ενός γραπτού κειμένου σε σημαντικό βαθμό (Παπαδοπούλου, 2001). Αντίθετα για τη συνεχή, γραμμική διάταξη δόθηκαν περισσότερες αρνητικές απαντήσεις, ενώ τα μικρότερα παιδιά δεν μπόρεσαν να εστιάσουν την προσοχή τους στον συγκεκριμένο παράγοντα. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις διατάξεων (καμπύλης και μη συνεχούς) αναδεικνύεται η σημασία της ευθείας διάταξης για τα παιδιά, ώστε να θεωρούν προβληματικές τις διαφορετικές, μη ευθείες και ασυνεχείς, μορφές διάταξης.

Ιδιαίτερης σημασίας αναδείχθηκε ο παράγοντας του αριθμού των γραπτών σημείων μίας λέξης. Αν και η καρτέλα "γη" θεωρήθηκε αναγνώσιμη, το μικρό μέγεθος των γραπτών σημείων αναδείχθηκε ο σημαντικότερος παράγοντας για τα παιδιά που θεώρησαν το γραπτό κείμενο της καρτέλας εν δυνάμει μη αναγνώσιμο. Όσον αφορά το μεγάλο αριθμό των γραπτών σημείων, διαπιστώθηκε ότι το μεγάλο μέγεθος των γραπτών σημείων ενός κειμένου θεωρείται συχνά προβληματικό για την ανάγνωση, σε μεγαλύτερο βαθμό από το μεγάλο μέγεθος των λέξεων. Ωστόσο, τα αποτελέσματα στο σύνολό τους έδειξαν να επιβεβαιώνουν την "αρχή της ελάχιστης ποσότητας" των Ferreiro & Teberosky (1982) σύμφωνα με την οποία μία λέξη η οποία αποτελείται από λιγότερα από τρία γραπτά σημεία δημιουργεί πρόβλημα στα παιδιά.

Η αλληλεπίδραση του μεγάλου αριθμού των γραπτών σημείων με τη μη ύπαρξη διαστημάτων σύνθεσης ανάμεσα στις λέξεις αποδεικνύεται καθοριστική για τη μη αναγνωσιμότητα της καρτέλας του ιστορικού χειρογράφου. Τα μεγαλύτερα παιδιά επέδειξαν την ικανότητα να ερμηνεύσουν ορθά τους δύο προβληματικούς, κατά τη γνώμη τους, παράγοντες της σχετικής καρτέλας οι οποίοι καθιστούν, στον ίδιο βαθμό, μη αναγνώσιμη την καρτέλα. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν την άποψη σύμφωνα με την οποία η ευαναγνωσιμότητα του κειμένου εξαρτάται από την εφαρμογή των τυπογραφικών μεταβλητών όχι μεμονωμένα αλλά σε συνδυασμό μεταξύ τους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την άποψη ότι στη σημερινή κοινωνία η συναναστροφή των παιδιών με γραπτά του κοινωνικού χώρου οδηγεί στην αναγνώριση των διαφορετικών μορφών της οπτικής παρουσίασης ενός έντυπου κειμένου και στην κατανόηση των διαφορετικών λειτουργιών τους, καθιστώντας, τοιούτοτρόπως, τα παιδιά ικανότερους μελλοντικούς αναγνώστες. Ωστόσο, οι ειδικότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά κατά την προσέγγιση του αναγνωστικού υλικού οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κατά την τυπογραφική σχεδίαση των έντυπων κειμένων για παιδιά μικρών ηλικιών δεν πρέπει να παραβλέπονται οι τυπογραφικές όψεις που φάνηκε να δημιουργούν πρόβλημα στα παιδιά.

βιβλιογραφία

- Βαρνάβα-Σκούρα, Τ., "Οι ιδέες των παιδιών για τη γραφή και η μαθησιακή διαδικασία", *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, 27, σελ.18–20, 1994.
- Γιαννικοπούλου, Α., *Από την προανάγνωση στην ανάγνωση. Οδηγός για γονείς και εκπαιδευτικούς*, Καστανιώτης, Αθήνα 1998.
- Γκανά, Ε., "Η αναγνωστική πράξη και το παιδί της προσχολικής ηλικίας", Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1998.
- Clay, M., "Emergent reading behaviour", PhD thesis, University of Auckland, New Zealand, 1966.
- Ferreiro, E., Teberosky, A., *Literacy before schooling*, Oxford 1982.
- Goodman, Y.M., "Discovering children's inventions of written language", in Goodman, Y.M., (ed.) *How children construct literacy: Piagetian perspectives*, International Reading Association, Newark, DE 1990, σελ.1–11.
- Goodman, Y., "The development of initial literacy", in Goelman, H., Oberg, A.A., Smith, E., (eds), *Awakening to literacy*, Portsmouth 1984, σελ.102–09.
- Hiebert, E.H., "Pre-school children's understanding of written language", in *Child Development*, 49, σελ.123–34, 1978.
- Hughes, L.E., Wilkins, A.J., "Typography in children's reading schemes may be suboptimal: evidence from measures of reading rate", in *Journal of research in reading*, 23(3), σελ.314–24, 2000.
- Justice, L.M., Ezell, H.K., "Word and print awareness in 4-year-old children", in *Child language teaching and therapy*, 17, σελ.207–25, 2001.
- Μαστορίδης, Κ., Σιώκη, Ν., "Ζητήματα τυπογραφίας σε βιβλία για παιδιά", Ψηφιακή παρουσίαση στο Π.Μ.Σ. *Παιδαγωγικό υλικό και παιδαγωγικό παιχνίδι στην πρώτη παιδική ηλικία*, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2009.
- Νταλούκα, Ε., "Αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για την Ανάγνωση", Πτυχιακή Εργασία, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2011.
- Neuman, S., Roskos, K., *Language and literacy learning in the early years: An integrated approach*, Fort Worth: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1993.
- Piaget, J., *The grasp of consciousness: Action and concept in the young child*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976.
- Παπαδοπούλου, Μ., "Αντιλήψεις και αναπαραστάσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για τη γραφή", στο Παπούλια-Τζελέπη, Π., (επιμ.), *Ανάδυση του γραμματισμού: Έρευνα και πρακτικές*, Αθήνα 2001, σελ.97–120.
- Παπούλια-Τζελέπη, Π., Τάφα, Ε., (επιμ.), *Γλώσσα και γραμματισμός στη νέα χιλιετία*, Αθήνα 2004.
- Στελλάκης, Ν., "Πρώτες προσπάθειες γραφής από παιδιά προσχολικής ηλικίας: Η σημασία του προφωνημικού σταδίου στην ανάπτυξη του γραμματισμού", στο Παπούλια-Τζελέπη, Π., (επιμ.), *Ανάδυση του γραμματισμού: Έρευνα και πρακτικές*, Αθήνα 2001, σελ.97–120.
- Shaw, A., *Print for a partial sight. A research report*, London 1969.